

so zunanji, umetnosti sovražni vzroki vzbudili v meni neko mržnjo in mi zatemnili dušo. In hudobni duh me je začel izkušati, obetajoč mi olajšanje dela, v resnici pa uničenje zamisleka mojega projekta. Kajti nebo je bistven del te kompozicije; ono veže posamezne skupine v formalno enoto, kakršna nujno odgovarja miselni enoti.³

Kaj pa se pravi poslikati nad 50 m² neba tako, da se vse, kar je pod njim, ne zruši, ampak da se nasprotno nebo razširi v neskončnost, da plavajo oblaki daleč v daljavi in da stojijo predmeti na zemlji na svojem pravem mestu in rastejo v prostor, to more razumeti samo umetnik slikar, ki svoje umetnosti ni naštudiral po receptih, ampak ga je izučilo čisto življenje. Izvršitev slikarje na omenjeni način pa bi ne bila samo uničenje moje slikarske ideje, ampak bi istočasno razmesarila arhitektonsko enostavnost veže oziroma oboka. Zato se nisem dalje obotavljal, se hitro rešil teh izkušnjav in se lotil dosledne izvršitve svojega projekta.

Veža je prehod s ceste na dvorišče, nekak hodnik, ne pa centralen prostor. Kompozicija naj se torej razvija spotoma. Skupine, oziroma prizori so prikazni, nekaki simboli življenjskih zgodb. Kompozicija se začne na desni pri vhodu s ceste z »Brezdomci« ali bolje »Hrepenjem po domačiji«. Ker se razvija stopnjema, kakor hodi gledavec skozi vežo, se nahaja druga skupina nasproti prve na levi in predstavlja v sejavcu »Domačijo«. In tako se razvija kompozicija naprej: na desni je »Selitev«, na levi »Zgradba«, dalje na desni »Delo«, na levi »Družina«. Skupine so si med seboj formalno podobne, kar odgovarja enotnosti zamisleka. Prednje figure stojijo tik nad venčnim zidcem, približno 1–2 m za resnično ploskvijo oboka. Vse drugo je potisnjeno bolj nazaj.

Vem, da nisem še vsega povedal in da bi se dalo o tem še mnogo govoriti, pa za umetnika je najbolje, če se z zaupanjem izroči tisti sili, ki ga žene skozi življenje in naj ne vprašuje, kam in zakaj. Otroku je najbolje pri svoji dobri materi. Ali vprašajo čebele, zakaj producirajo tolike količine medu? Ali se zavedajo, da jim bo večji del njihovega pridelka požrl medved, ali kaka druga zverina? Ali se človek, ki ljubi, vpraša, zakaj ljubi in kako se vrši ta proces v njem? Ali se žejni, ko pride k studentu, vpraša, zakaj je žejen in čemu mu bo voda?

H koncu pa še nekoliko kritike... Pa saj poznate tisti pregovor o lastni hvali — če pa začnem zabavljati, bi se znalo zgoditi, da mi ta ali oni tudi res verjame.

³ Nad Brezdomci je leteč oblak, nad Sejavcem pomladansko v male skupine nabrani oblaki, nad Selitvijo je težek temen oblak, ki breme glavne figure še bolj obtežuje, nad Zgradbo so tenki megleni oblaki — že soparno mestno ozračje, nad Delom je plavo nebo in samo majhni oblaki, očitno vroč dan, pri Družini pa so se oblaki zbrali kot venček okrog matere in otroka.

R. JAKOPIČ: DRUŽINA

RUSKA LITERATURA PO REVOLUCIJI

ROSTISLAV PLETNJEV

Brez pretiravanja lahko smatramo revolucijo l. 1917./18. za izhodno točko in časovno mejo novejših ruske literature. Le da se je v literaturi revolucija in evolucija oblik in žanrov pričela nekoliko prej. Brez zveze z literarnimi strujami preteklosti ni mogoče razumeti sedanjosti. Koncem 19. in na začetku 20. stoletja se je pričela zagrizena borba med simbolisti in dekadenti, ki so oznanjali, da sta cena in cilj literature v nji sami, da je torej sama sebi namen, na eni ter marksisti in rodoljubi (»narodniki«) na drugi strani. Posebno rodoljubi, pa tudi vsi drugi nasprotniki simbolistov so radi ponavljali verze A. Nekrasova: »Lahko ti nisi pesnik, toda, da si državljani, je tvoja dolžnost.« Kot nekak svojevrsten odgovor na to so porogljivo zveneli verzi enega izmed vodij dekadentov in simbolistov, V. Brjusova: »V neomajno istino že davno ne verujem, in vsa morja, vse pristane ljubim z enako silo.«

Istočasno pa so motni podzemeljski udarci napovedovali revolucijo. Maksim Gorjkij, romantični pesnik bosjak (potepuh), se je s svojim ustvarjanjem spustil prav na dno socialnega življenja; in njegovo delo je »tam odkrilo revolucijo« (Znosko-Borovskij). Podzemeljske udarce so ujeli mistiki revolucije. A. Blok je dejal: »Mi še ne vemo,

kje bo potres, vendar se je kazalec sejmografa v našem srcu že zamajal... Po večini se je istočasno izganjala iz literature realnost. V pesništvu so se opajali z zvoki besed, lovili so »bežnost« in zrlí druge, za fizične oči nevidne temelje Bitja. Taka je bila poglobljena črta literature, posebno pesništva. Bile so sevè tudi druge usmerjenosti kot n. pr. N. S. Gumiljev in njegova šola »akmeistov«. Vendar lahko mirno trdimo, da je prevladoval ton psihologizirajočega simbolizma (Bjelyj, Blok, Baljmont itd.).

Ko je po revoluciji stari red padel, se stara oblika vladanja ni sesula toliko od močne eksplozije revolucije, kolikor se je razlezla narazen, razpadla, odmrila in napravila prostor novi. Nova je takoj začela boj s staro ideologijo, s starimi vrednotami in s staro, s tradicijo in poezijo ovejano vero. Resnične osvojitve novega reda sicer niso velike, strašni pa so po njem povzročeni potresi in prevrati. Toda glej, novo si v literaturi nezavestno ali zavestno nadeva masko starega; ko s koreninami ruje tradicije, se samo hrani ž njimi, kajti zgodovina literature je nepretrgana veriga razvoja, evolucije form, ne pa divjih skokov. Zopet zahtevajo od poeta strankarstva in ideologije proletarijata ter ga ne ocenjujejo z ozirom na umetniško resnično podajanje življenja in čustev, ampak z ozirom na izrazitev komunističnih idej.

Literatura kot odsev življenja v živem zrcalu duše in srca pisateljevega zanima raziskovalca z dveh gledišč: Najprej kot umetniški izraz resničnosti, potem pa kot faktor, ki deluje v zgodovini na psihološki svet človekov, kot svojevrsten činitelj. Literatura kakega naroda se nam navadno javlja kot neka enota, nekaj posebnega, česar ni mogoče razkosati, kar ima svoje lastne značilne poteze. Toda po revoluciji in posebno po boljševiskem oktobrskem prevratu je nastopil bistveno revolucionaren čas: čas požarov, vstaj in državljanske vojne. In tako je razmerje do revolucije, njen sprejem ali odklonitev, postalo ena izmed osnovnih potez, po katerih opredeljujemo fizionomijo vsakega pisatelja. Vsaka pesniška šola, vsak velik poet ali pisatelj je bil postavljen pred to dilemo. In tako je nastala ona znana delitev ruske literature, ki je enotna po jeziku in zgodovini, na dva tabora: 1. Tabor sovjetskih pisateljev, 2. tabor emigrantskih pisateljev. Emigrantska in sovjetska literatura živita vsaka svoje posebno življenje (to do neke mere spominja na delitev poljske literature na emigrantsko in notranjo poljsko po revoluciji — »powstaniu« — l. 1850/1.). Nedvomno je, da je ta delitev zelo netočna; kajti so emigranti, ki so sprejeli revolucijo kakor so tudi v SSSR pisatelji emigrantske smeri. Vendar pa je mogoče tako deliti. Razlike se kažejo tako v vsebini kakor v formi in ideologiji pisateljev. Celo jezik emigrantskih pisateljev se razlikuje od jezika sovjetskih. Tu in tam so jake veličine. V inozemstvu I. Bunjin, D. Merežkovskij, Z. Hippius, Baljmont, A. Kuprin, B. Zajcev, E. Čirikov, Šmeljčev, ki je v zadnjih letih povzročil mnogo šuma z Neopojno čašo (»Njeupivajemaja čaša«) in Solncem mrtvih (»Solnce mërtyh«), Nemirovič-Danjčenko i. dr.

V SSSR pa M. Gorjkij, K. Fjedjin, Zamjatin, nedavno umrli Blok, Brjusov, Jesenjin in mnogo drugih. Sovjetska literatura živi od ideje vsakdanje aktualnosti in zato pogosto naravnost podaja življenje. Tam je preživljal in deloma še preživlja jezik štadij preloma, prenatrpanosti z besedami mestnega izvora in obilico grobih oblik iz preprostega naroda. Celo fraze so pogosto okorne in nesložne. Vse se giblje — še vedno obvladuje skoro vsako delo neumirjeni duh kaosa. Nova iskanja forme prihajajo do vzorcev »revolucijonarne proze«, ki jih je izoblikovala »stara« šola. Važno vlogo je n. pr. odigral roman A. Bjelega »Kotik Letajev«. Razen tega nastopajo v literaturi neprestano nove in nove sile in se včasih nepričakovano pojavljajo velika, talentirana dela. Toda vse to je, skozi in skozi tendenciozno, semintja tendenciozno samo zato, ker se resnica ne sme pisati in je povsod treba vsaj z besedico pohvaliti novi red in udariti po starem. Ruska literatura je tudi v prejšnjih časih kritizirala stari režim, toda takrat je bila v opoziciji, sedaj pa literatura ne stoji nad razredno borbo, ona ni nacionalna v ozkem zmislu te besede. Sedanja sovjetska literatura v občem nosi pečat razrednega strankarstva. Marsikaj, kar je iskreno povedano, pokriva neprijazni sloj strankarske pobarvanosti, pa tudi strogost nove cenzure kaže svoje posledice. Zato je treba presojati z veliko previdnostjo pojave, žal ne vselej svobodnega, umetniškega ustvarjanja. Tako se je Vjačeslav Šiškov v predgovoru k Dovtipnim povestim (»Šutejnyje razskazi«) l. 1924 nemudoma opravičil, da s svojim satiričnim predstavljanjem sovjetske šole, komisarjev itd. nikakor ne kritizira ustroja samega in da on »v drugih delih nepristransko riše tudi pozitivne poteze sodobnosti«. Tako se sovjetski pisatelj sam boji resnice, »ki v oči kolje«. Profesor Jaščenko očita v enem svojih člankov o sovjetski literaturi njej, da predstavlja izključno umazanosti in koketira z vsakovrstnimi »seksualnimi zadevicami«. Gotovo je, da obstoja to poostreno zanimanje za seksualnost, ali vendar mislimo, da je osnovna značilna poteza sovjetske literature odsevanje sodobne vsakdanjosti, ideologije momenta in posledic revolucije.

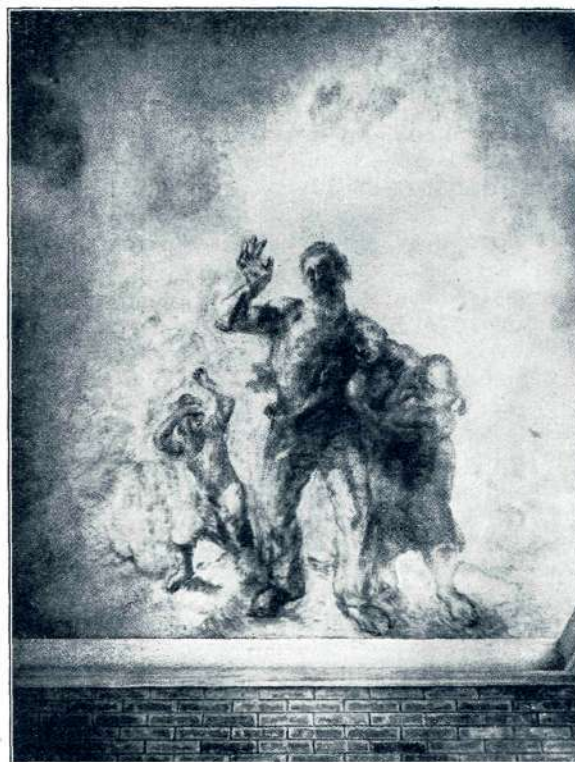
Preden se dotaknem s par besedami karakteristike inozemske ruske literature, pa se mi zdi, da moram dati malo pojasnila. Nameravam se namreč pečati predvsem s sovjetskimi pisatelji, posebno s tistimi, ki so bili malo ali sploh ne znani pred revolucijo. O pisateljih kakor je M. Gorjkij in njegovem delu ne bom govoril. M. Gorjkij je preveč znan in mimogrede povedano tudi v svojih poslednjih delih kot sta n. pr. Moje univerze (»Moji universiteti« — avtobiografija velike umetniške vrednosti) ali življenje Klime Samčina (»Žiznj Klime Samčina«) ni dal niti po formi niti po duhu ničesar novega, tako da je ostal zunaj mej literarne revolucije. Izmed poetov se bom dotaknil 3—4, iz katerih del posebno odseva revolucija in ki so z njimi dali svojevrstne pobude novi revolucionarni poeziji. Zavedno jim ne bom prištel V. Brjusova, čeprav je deloval v tesni zvezi s sovjetskimi pesniki.

Po teh uvodnih opazkah se vračam k označbi emigrantske literature. V nji ni onega zgoraj omenjenega hlastanja za vsakdanjo aktualnostjo, čeprav je mogoče najti tudi take primere. Na primer E. Čirikovskega Zver iz brezna (»Zvjerj iz bezdny«) ali zadnji del Zlatega vzorca (»Zalotoj uzor«) B. Zajceva itd. Vendar to ni značilno. V emigrantski literaturi se zdi, da hočejo semintja pozabiti, da se je vse sesulo, da je vse staro razpadlo tako, da ni ostal kamen na kamenu. Mi se ne dotikamo političnih nazorov pisateljev emigrantov — ti so kaj raznovrstni — vendar se skoro vse delo teh neprostovoljnih izgnancev zateka k spominom. Zelo značilno odseva ta posebnost, življenje v spominih, naslanjajoče se ob čarobnem »sanjarjenju«, obsijanem od zahajajočega solnca v romanu Vlad. Sirina »Mašenjka« l. 1926 in v Mitini ljubezni (»Mitina ljubov«) Iv. Bunjina. Niso brez pomena Puškinovi verzi, porabljeni kot epigraf v Mašenjki: ... »Spominjajoč se romanov prejšnjih let in prejšnje ljubezni ...« Pred pisateljem emigrantom stoji sedaj tuja domovina in on išče pribežališča v ljubljeni preteklosti.

To bi bila površna karakterizacija dveh panog sodobne ruske literature. Dotaknil se bom samo par pojavov sovjetske literature in opozoril samo na posebno važne pisatelje.

Prvi resnično pesniški odziv na oktobrsko revolucijo so bili »Dvanajsteri« (»Dvjadcatj«) Al. Bloka. Pripoveduje se, da je Blok, ki se je zaprl v tihoto svojega kabineta, po nočeh določno slišal »kako se je rušil stari svet«. Poet »prekrasne dame«, pevec Tujke (»Njeznakomka«), »prevzet čudovite bližine«, iskatelj »čarobnega brega«, človek, ki je vedno sprejemal i ljubezen i življenje mistično in tragično, je stal naenkrat pred Revolucijo. In zadelo se mu je omreženemu od starih tradicij inteligence, da niso sužnji vstali proti gospodom in da se ne bore proletarci za svoje pravice, ampak da se vrši v plamenih in mukah rojstvo nove Rusije; in namesto krasnoarmejev je zagledal skozi snežni vihar dvanajst apostolov, nad njimi pa samega Kristusa. Blok je izrazil i kaos i umazanost in brezumje revolucije, zdelo se mu je pa, da je nekaj novega prišlo nad »Sveto Rusj«. In glej poln visokoletečega upanja in vere v Rusijo je napisal tudi Scite (»Skify«).

Čisto na drug način je sprejel revolucijo L. Andrejev. Človek, ki je vedno iskal in umel tudi izraziti grozno, se je sam zgrozil pred tem, kar se je vršilo in je zabeležil že v smrtnem strahu svoj znameniti poziv Zapadu. Blok se je v Scitih »obračal k Zapadu s svojim azijsko spačenim obrazom«, Andrejev pa je dvigal oči kakor kdor vpije na pomoč in krčevito kričal »S. O. S.« (tako se je tudi imenovala njegova brošura) — rešite naše duše! Z grozo ga je navdajalo, da ubiti sedaj ni več »kakor če bi v pijanosti in brezbriznosti razlil in razbil steklenico« po tlaku. Blok je bil v Petrogradu, Andrejev v Finlandiji. Eden je bil emigrant, drugi je sprejel revolucijo. Tako lahko od samega začetka najdemo pri vsakem pisatelju več ali manj določno

R. JAKOPIČ: BREZDOMCI

razmerje do revolucije. Seve se je tudi pri enem in istem pisatelju semintja menjalo, toda osnovni ton je ostal vedno isti.

Na revolucijo so se odzvali tudi Andrej Bjelyj (Bugajev), Baljmont, Majakovskij, Brjusov in Jesenjin in celo Anna Ahmatova. O Kinjevu, Vološinu, Aleksandrovskeu itd. pa tega sploh ni potreba poudarjati. Svojo pozornost bomo osredotočili v glavnem na tri pesnike po Bloku, ki so, kakor se nam zdi, izrazili boljše kakor drugi tri posebne strani revolucije. Mislim na Majakovskega, Jesenjina in Vološina. To so trije pesniki različne veličine in seve zavzemajo tudi različna mesta v ruski literaturi.

Revolucija je slutnja bodočnosti, osvojitve starih plesnivih bogastev, in kozmična misel o pre-rojenju sveta; ona je prodirljivi krik mase: »jaz sem vse«, žeja po kruhu in življenju, predvsem pa — uničevanje. Zato je razumljivo, da je postal eden izmed pevcev revolucije, mesta in mašin futurist Vladimir Majakovskij. Sledeč A. Bjelemu završuje Majakovskij skupno s Hljebnikovim razrušitev prejšnjega verza. Njegov gromoviti glas je grmel s podija in metal v tolpo udarcem bobna podobne paradokse; on kot futurist negira vsak klasicizem in pravilo, hlasta za hiperbolo, številko, kubom in začetno izhodno točko. Njegovi verzi imajo vonj po mašini in so pogosto grobo raztrgani na kose. Vse je izkalkulirano, skonstruirano in pomeni v svojem bistvu razkroj umetniških elementov. Le, da se ta razkrojitev končuje, kakor vselej, v enoličnosti. »Zapravljevec in razsipavec ničvrednih besed«, tako

je Majakovskij označil samega sebe. On, bahaški paradoksalist, je še pred vojno napisal dramo »Vladimir Majakovskij«, in je kot udeleženec velike vojne in čudak nastopal na podiju v kostimu apaša. Po revoluciji je bil vzor celi tolpi proletarskih pesnikov boljševiške smeri, kakor so Aleksandrovskij, Sadofijev in mnogi drugi. V l. 1909 do 1919 je izdal Majakovskij zbornik »Vse«. Tam najdeš v resnici vse prav do poldovtipnega proslavljanja sleparstva in nesramnosti: »Slava tistemu, ki je prvi iznašel, kako se brez truda in pretkanosti pravilno in lepo obrne in iztrese bližnjega žep!« Dejal sem že, da Majakovskij ljubi ostre paradokse kot n. pr.: »Enemu presto, drugemu luknjo od preste, to je prava demokratična republika.« Razen tega pa obstojajo v njem in si nasprotujejo razna nasprotja. Kot vojak črnovojnik je zapisal: »Vsakdo, tudi nepotrebn, je dolžan živeti!« Nato pa se je vnel s plamenom razrušitve, in je kolosalnost postala njegova deviza, plakatnost njegova forma. Leta 1921. je izšla njegova »150.000.000« — Apoteoza revolucije, ki je dvignila mnogo prahu. Majakovskega je razgibala revolucija, prišla je zanj kakor nalašč; ž njo mu je zares »zatrubadurila Velika medvedka«. V njem so našle odmev poteze mestne delavske vstaje, opajanja s strojem in zraven elementarnega stremljenja po nasičenju. »Misterija bufor« je pesem žejnega želodca, slavospev trebuha, kakor da bi pesnik hotel povedati: Kaj je na vsem svetu važnejšega od telesa, stroja in človeškega telesa! »Čevljarski cvek je važnejši kot vse Goethejeve fantazije.« Ali, kakor se je o njem izrazil I. Erenburg: »Stopivši tolpi nasproti je glasno in razumljivo zaklical: »Dajte žret rženega kruha! Dajte živet z živo ženo!« Toda V. V. Majakovskemu je dostopna tudi ljubavna lirika — spomnimo se njegovega *Oblaka v hlačah* (*Oblako v štanah*) in *Piščalke hrbtnice* (*Flejta pozvonočnika*). Naslovi so grozni, toda v verzih samih je duša, in ta duša trpi in hrepeni in med ropotom in šumom navite reklamne mašine se sliši vzdihanje človeške duše.

Tako se je v bistvu tudi zares končalo navdušenje za jeklo, mašine, opevanje tovarin in delavnic pri proletarskih pesnikih. Navdušenju za moč kolektivnosti (cela vrsta pesmi »proletarskih poetov« nosi n. pr. značilni naslov »Mi«) je sledilo hrepenenje in stremljenje k tihim individualnim sanjam. »Proletarski pesniki so se utrudili«, je zapisal neki sovjetski kritik in marsikomu izmed njih, »ki je zafantaziral poletnega dne ob stroju, je veter z vejanjem koles prinesel šum gozdov.«

S popolnoma drugim, temu nič podobnim obrazom stopa pred nas na straneh svojih knjig nedavno umrli pomembni »zadnji poet vasi«, Sergjej Aleksandrovič Jesenjin (1895—1926). Rodil se je v revni kmečki družini. Pesnik vasi, »zlatolasi Lelj«, nežni pevec ni prenesel revolucije in težav življenja in se je obesil v sobi nekega hotela v Petrogradu. Svojo smrt si je sam pre-rokaval: »Na svojem rokavu se obesim.« Mogli bi navesti še celo vrsto podobnih citatov iz raznih pesniških del Jesenjina. On trdovratno napoveduje svojo zgodnjo smrt. Razen v njegovi osebni

duševni dramati najdemo razlago za tragični konec Jesenjina tudi v njegovem življenju in delu. Njegova detska doba je potekla na vasi v Rjazanski guberniji. Radi ubožstva ga je oče oddal v vzgojo k dedu po materni strani. Že v otroški dobi so se razvile značilne poteze osebnosti bodočega pesnika. Bil je kolovodja pri pobalinstvih, prepirljivec in pretepač in — je že v devetem letu starosti začel kot samouk pisati verze. Z 18 leti je prišel v Peterburg in to je bilo odločilno za njegovo usodo. Namesto da bi postal učitelj, se je razvil v velikega pesnika. V Peterburgu se je bližje seznanil s Kljujevimi, Blokomi in Gorodeckimi. Kmalu na to je izdal l. 1916 zbornik svojih pesmi z naslovom »Radunica«. Ta zbornik pomeni prvo perijodo njegovega življenja in delovanja, ki ga lahko razdelimo na tri dobe: 1. doba nežnih pesmi, sanjavo zvočnih, melodičnih verzov o rodni zemlji, o brezah in »čerjómuhi (čimž)-nevesti«, o rekrutih in ognjenih zarjah; 2. doba revolucije. Četudi je Jesenjin dejal: »Nebo kot zvon, mesec njegovo srcé, mati moja je domovina, jaz sem boljševik«, on vendar ni bil nikdar pravi boljševik in niti revolucionar ne. Pridružil se je skupini »pesnikov zemlje...« K tistim, ki so podobno kot Kljujev ali pozneje Orješini opevali mužika, njegovo delo in njegovo vero. Ta družba je značilna zanj že zato, ker se on, podobno kakor Kljujev, ni mogel odpovedati stari veri. Res je, da je Jesenjin potegnulo v svoj krog »bogoborčestvo« in uporni duh. Hotel »je pljuniti iz ust telo Kristusovo«, Bogu »porovati brado s škrbinami svojih zob«. Toda to je bil samo trenutek. Pa tudi v njegovi liriki jasno čutimo, da on ni hladen ateist. Kajti ako se hočeš boriti proti čemurkoli, moraš predvsem verovati v bitje tega, proti čemur se boriš! In Jesenjin je to zaslutil in se obrnil nazaj ter del svojega upora naperil na mesto, na mestno kulturo. Ta nota se je napovedovala že v prejšnjih pesmih, toda šele po revoluciji je postala popolnoma slišna. Jesenjin je pesnik vasi in v tem je del njegove življenjske tragedije. On je pesnik tihega šepetanja brezmejnih žitnih polj, sanjavih bregov, belih brez na ozadju sinjega neba, kmečke kočice in pristnoruske poredne otožnosti. Slike cerkvene službe božje in pravoslavne simbolike se pri njem mešajo z življenjem prirode rojstnega kraja in kmečkimi oblikami dela in življenja. Naj je bil že v muzički obleki ali v lakastih čevljih in kratkem suknjiču, v točilnici ali v salonu svoje žene, plesalke Izidore Duncan, povsod je ostal isti: poet zemlje, odtrgan od navadnega svojega življenja in vasi in tuj mestu. Jesenjin je mnogo potoval po Rusiji in celo po Evropi, mestno življenje mu je dalo neko gotovo kulturo in mu razširilo obzorje, ni pa mu dalo dušnega miru. Vedno mu prihaja na misel ljubljena rjazanska vas ter čreda konj in vedno zopet govori sladke besede o mladosti in življenju s prirodo. Zadnji verzi neke njegove pesmi so posebno značilni: »Ker ljubim tvoj dan in temnoto tvoje noči, sem nate, o rodni kraj, zložil to pesem«. In potem tisto oboževanje predmetov prirode in življenja, ki zveni iz pesmi »Na pot se podam v kapuci kot vesel menih...« (Radunica 1921). On

pravi: »Z nasmeškom radostne sreče grem proti drugim bregovom, ko sem okusil breztelesno obhajilo in molil pred kopami in kozolci.« Toda mesto pritiska na vas, jo ubija. To je Jesenjin čutil in pogosto govoril o tem v svojih pesmih. Videl je, kako so stisnile vas za vrat kamenite roke državne ceste in žaloval, da je zamenila konje »jeklena konjenica« (lokomotive). Po vsem bistvu svojega delovanja je on liričen poet in njega verz je tožno melodičen. In že sami naslovi njegovih knjig dajó slutiti smer pesnikovega dela: »Golubenj« 1918, »Isus Mladenc« 1918, »Seljski časoslov« (Vaški brevir), »Preobraženije« (Spremenjenje), »Ispovjedj huligana (Spoved potepuha) 1921. V zbirki »Izbrannoje« l. 1922. pa je osnovni ton tožno jesenski.

3. Zadnja perijoda njegovega dela se zaključuje s ciklom pesmi z značilnim naslovom »Moskva kabackaja« (Oštarijska Moskva). To je doba pijanega pohajkovanja, duševne portrtosti in obrata od futuristično imažinističnih oblik (ki so izražene n. pr. v poemi »Pugačeve« 1922) k prejšnji melodičnosti, k Puškinu. In ni slučaj, da se Puškinovo ime srečuje v njegovih zadnjih pesmih. Žalovanje za nepovratnim, slovo od življenja in zadnji blagoslov mladine zveni iz njegovih verzov (»Pesem o slavčku«, »Mjatelj« [Sneženi metež] in pod.): »Vsi mi na tem svetu smo podvrženi trohnobi, tiho struji baker z javorjevih listov. Naj bo na veke blagoslovljeno, da mi je bilo sojeno razcveteti se in umreti!« Zadnje slovo od rodne vasi je našlo odsev v pesmi »Doma« (»Na rodninje«), kjer stari oče sprašuje vnuka, t. j. Jesenjina: »Ali ti nisi komunist?« — Ne. — »Sestre pa so postale komsomolke. Kako podlo! Kar obesil bi se najrajši! Včeraj so pometale ikone s police in s cerkve je komisar snel križ...«

Jesenjin ni prenesel nove Rusije. Kot epigraf in nagrobni napis bi mu prav lahko postavili njegove besede: »Rusija moja! Lesena Rusija!«

V pesništvu Jesenjina odseva revolucija kakor je ona deloma odjeknila na vasi. Maksimilijan Aleksandrovič Kirijenko-Vološin pa nam kaže čisto drugo stran revolucije. On ni pesnik samouk ali futurist. On je deloma poeta factus. Široko je izobražen, pozna romanske in stare kulture in v svojem historizmu rahlo spominja na drugega velikega pesnika in občudovanja vrednega erudita, Vjačeslava Ivanova; vendar je on enajst let mlajši od njega. Vološin se je rodil l. 1877 v Kijevu. Vedno je čutil posebno nagnjenje k latinski kulturi in romanskim jezikom, k Italiji, Franciji in Španiji. Tudi peš je mnogo potoval po Zapadni Evropi. Toda »prava duhovna domovina mi je bil,« tako je pisal, »Koktebelj in Kimerija¹ — zemlja, nasičena s helezizmom in pokrita z razvalinami benečanskih in geneških utrdb.« Stara bogoslužja, stare noše, nekdanja iskanja in žalost za svetovi, ki so

¹ Koktebelj je mesto na južnem bregu Krime. Pod Kimerijo Vološin ne razume Herodotove K., ampak »zgodovinsko« K. — severni breg Črnega morja.

R. JAKOPIČ: SELITEV

izginili, zveni iz njegovega zbornika »Anno Mundi Ardentis 1916«. Toda šele revolucija je razgibala najgloblje globine njegove duše. Kajti po duhu on ni samo »Kimerijec«, Helen ali Španec, ampak tudi Rus, katerega predniki so iz Zaporožja. Za svojega prednika si želi imeti onega zgodovinskega Kozaka slepca bandurista Matvjeja Vološina, katerega so »Poljaki živega odrli s kože kakor Marzija«, tako je pisal Vološin. On ne ljubi armade in politike, pač pa čuti »interes do socialne zgodovine človeka«, do preteklosti, čeprav je bil v mladosti radi udeležbe pri dijaških nemirih izgnan v Taškent. Ko je Vološin v letih 1917 do 1924 s pazljivim ušesom prisluškoval ropotu revolucije in državljanske vojne, se mu je zazdelo, da se je anarhija že zdavnaj prej pričela in živele in se tajile prav v globinah narodnega duha in narodne zgodovine motne podzavestne sile. On je spoznal, da iz pradednine »vre v kadi in deluje v narodih opojni ruski hmelj...«, da »je sveta Rusija pokrita z grešno Rusijo in ni poti v mesto, kamor kliče vabljivo in kot iz drugega sveta podvodno zvonjenje cerkva,« kakor je pisal v čudoviti pesnitvi »Kitež«. Z angelskim in satanskim obrazom je zrla nanj Rusija in »predslutnja« mu je bajna povest preteklosti ter spoznava sedanost po straneh s krvjo politih starih letopisov. Zdelo se je, da so se izpolnile besede, ki jih je izrekel v pesmi »Peščera« (Duplina): »Najprej spimo v škrlatni duplini, zatajivši globoko naš prejšnji lik...« Vološin je stopil pred nas po revoluciji v novi obliki.

Že leta 1919 se je to pojavilo v zborniku pesmi »Demony gluho n jemyje« (Gluhonomi demoni) v čudovitih verzih z naslovom »Stjenjkin sud« 22. decembra l. 1917 (Stjenjkova sodba). Posebno konec je silen. Stjenjka Razin grozi, da bo znova prišel: »Mi vam uredimo v deželi blagostanje, — kadar vstanemo od mrtvih z mečem, — trije izbranci pridemo z Griško Otrepejvim in Jemeljko Pugačem.« Vrsta njegovih pesmi iz dobe terorja o dogodkih preteklosti se mi zdi kot stara ikona, s katere so sneli poznejše plasti barv in se je jasno pokazal njen prejšnji, od starinskega slikarja naslikani lik. Pesmi in poemi kot n. pr. »Dikoje polje« (Divje polje), »Sjevero-Vostok«, »Dimitrij Imperator« nimajo ničesar sebi enakega in to v mnogih ozirih po svojevrstnosti jezika in sloga. Ko jih čitaš, nelišiš samo verza, ampak tudi vidiš konture in poteze predmetov. Vološin ni zastoj talentiran risar, ki smatra slikarstvo za »največjo naslodo«. Revolucijo on navadno prestavlja iz sedanosti v preteklost: »Rusija! Srečaj usodne trenutke! Znova se odpirajo vrtinci trpljenj, ki jih še nisi preživela in stari plamen razprtij liže oblačila tvojih Madon na ozidjih pečerskih cerkva.« Pa tudi v dnevih trpljenja, gladi in muk je ohranil Vološin vero, ljubezen in spoštovanje pred svojo Domovino — »v Kristu bebasto Rusijo« (prim. pesem »Svjataja Rusj«, ki je dvignila mnogo prahu).

Preten končam prvi del svojega kratkega pregleda, naj omenim še dva pesnika, ki ju je iz globin naroda dvignila v glavnem revolucija, čeprav je eden svoje stvari tiskal že pred revolucijo. Mislim Nikolaja Semjenoviča Tihonova in Vasilija Vasiljeviča Kazina.

Tihonov stoji, kakor se zdi, v svojem verzju že po formi pod jakim vplivom N. S. Gumiljeva. Lahko bi to dokazali s celo vrsto faktičnih dokazov, toda Tihonov je vendar svojevrsten, jak in zanimiv poet. On je pevec vojne (prim. pesem »Ballada o gvozdjah« — balada o žeblijih), njegova patosa in groze, pesnik mlade ljubezni, ki hrepeni po življenju, njegovih radostih in barvah, po topli krvi in vonjavah. Poleg tega se v njegovih delih javlja nagnjenje k Vzhodu, k pestrosti njegovih vzorcev in motivom ter hrepenje po brezbrežnih prostorih daljnih step. Vojna in revolucija sta se odzvali v njegovih zbornikih »Orda« in »Braga« in v baladah kakor je »Ballada o sjerom paketje« (balada o sivem zavojju). Tihonov ljubi podobno Gumiljevu silo in očitno po njegovem vzorcu smatra, da je zmagovalc pogosto lepši kot sama zmaga. Sem in tja je on zelo slikovit: »Stari hudič si čisti nohte z votličem in pljuje navzdol s kredastih skal; in od vsakega pljunka vzplava nad Temzo glasen parobrod« (iz pesmi »Anglija«). Zanimivi po svojih zvokih in njih sestavah so sledeči verzi:

»Gdje ty konj moj, sablja zolotaja,
kory polonjanki molodoj?
Dym ordy za Volgoju rastajal,
za volnoj sjedoj...«

(Kje si konj moj, sablja zlata, kite mlade ujetnice? Dim nomadske orde se je razpršil za Volgo, za sivimi valovi...)

Čisto drugačen pesniški pojav je mladi Kazin (roj. 1898 v Moskvi). V revni kmečki poldelavski družini je preživel otroška leta; staršem se je pa le posrečilo spraviti ga na gimnazijo, iz česar je razumljiva neka gotova kultura v verzih Kazina, ki je po rodu preprost muzik. On je neugnan, vesel in pogosto sanjav poet in eden izmed organizatorjev literarne sekcije pri »Proletkuljtu«. Sodeluje v uredništvih časopisov »Gudki«, »Kuznica« in »Krasnaja Novj«. Sam o sebi je posrečeno izrekel: »Oče moj je bil preprost delavec pri vodovodu, meni pa je usoda prisodila peti. Moj oče se je ukvarjal nad mrežo vodnih cevi, jaz pa pozvanjam z mrežo verzov...« Toda tudi pri njem je »celo v jambu in celo v troheju podedovani znak² očetovskega truda...« V njegovih verzih se oglašajo celo rokodelstvo: Luže so »koščki svetlosinjega cinka«, »kaplje kapú pritolkujejo kot kladivce« itd. Kazin je v svojih delih kot n. pr. »Rabočij maj« (Delavski maj) svež, mlad in nekam posebno gibek in neposreden. Njegove predstave so preproste, jasne in presenetljivo posrečene. On je po svoje doživel in izrazil revolucijo; v njegovih verzih se najde opevanje skupnega dela, kolektiva, najde se tudi otožna nota, toda v splošnem so njegovi verzi spodbudno novi in prijetni.

S tem končujemo svoj več ko nepopolni pregled pesništva. Kajti prezrli smo tako važne pesnike kot je n. pr. nedavno umrli Sologub (Teternikov) in mnogi drugi. Toda soglasno svojem programu smo se omejili v glavnem samo na tri pesnike, ki so v svojih delih izrazili revolucijo v mestu, na vasi in pa svojevrstni historizem v doživljanju sedanosti. (Konec prih.)

OPOMBE K HORATIJEVI POETIKI

ANTON SOVRÈ

I

Stihi 1—37. — Leonardo da Vinci je sklenil nekoč naslikati pošast, ki naj bi nalik Medusini glavi vzbujala divjo grozo v gledavcih. Nanosil si je v sobo kuščarjev, kač, cvrčkov, pajkov, stónog, nočnih metuljev, škorpionov in podobne gomazni. Povzemši po slehernem vzorcu kak posebno izrazit del telesa, je v povečani obliki sestavil strašno nakazo, fantastičen plod resničnosti in domišljije. Namestil je žival tako, da se je prihuljeno plazila iz skalnate špilje: pošasten zmaj nepopisne grdosti, ob tem pa — čudno — demonske mikavnosti. Ko je bilo delo dovršeno, ga je opel s črnim suknom, priprl oknice tako, da je padala luč baš na podobo, ter poklical svojega

² »Rodinka« = Muttermal, kar pomeni, da je v njegovem delu neka vez s preteklostjo njegovega očeta in z njegovim prejšnjim delom.

RUSKA LITERATURA PO REVOLUCIJI

ROSTISLAV PLETNJEV

S predaj smo govorili o početku ozdravljenja v literaturi. Kot najizrazitejši primer zato nam lahko služijo tako zvani »Bratija Serapionovy«. Že samo ime »Serapionovy« kaže na zvezo s staro tradicijo literarne šole (A. T. Hoffmann). Začetkom l. 1921 je nastal v Petrogradu krožek »Bratija Serapionovy« z originalnimi primki članov kot n. pr. V. B. Šklovskij — »Brat skandalist«, V. S. Pozner — »Molodoy-brat« itd. Že sestav te družbe sam je bil zelo pester: K nji so pripadali taki spoštovani predstavniki pred-revolucionarne literature kot n. pr. A. M. Remizov, A. Ahmatova, istočasno pa novi mladi poganki ruskega literarnega drevesa, ki je v pravem pomenu besede »drevo spoznanja dobrega in zlega« ruskega življenja! Razen imenovanih je treba omeniti še I. A. Gruzdjeva, N. N. Nikitina, A. I. Lunca, Anisimova, E. Zamjatina, M. M. Zoščenko, Odojevcevo, V. V. Ivanova, K. Fjedjina, Ja. Grebenščikova in N. Čukovskega. Bilo je to prijateljsko literarno društvo, ko je uvedel vanj M. Gorjkij K. Fjedjina. Ko se K. Fjedjin tega spominja v svoji avtobiografiji, piše: »On (t. j. Gorjkij) je napravil zame neizmerno mnogo«, on ga je seznanil tudi s »Serapioni«, »družba katerih je zame radost — tako nadaljuje Fjedjin. Dovolili si bomo seznaniti čitatelja predvsem z nekaterimi zanimivimi potezami iz življenja enega ali drugega zgoraj omenjenih pisateljev. Kajti marsikaj v delih novih pisateljev je razumljivo le v tesni zvezi z njihovo biografijo.

Jevgenij Ivanovič Zamjatin, katerega »Ujezdnoje« je izšlo v času velike vojne, je vplival na mnoge svoje pisateljske sotovariše (Serapionovce) s tendenco svojih črtic in povesti. Predvsem z njihovo motivnostjo, mojstrstvom in stremljenjem po privlačno zanimivem pripovedovanju. Rojen je bil l. 1884 v Lebedjani. Pred nami je zakotno mestece, v njem hišica, v mali sobi klavir in na njem igra mati pisateljeva, ki je izborna muzikantinja, najrajši Chopina. Pod klavirjem sedi pogosto s knjigo v roki mali ženja. Skozi okno se vidi, kako se valjajo v cestnem prahu kure, nad glavo pa se glasijo mogočni in harmonični zvoki Chopina. Otrok je ljubil čtivo. Izmed knjig sta vplivali nanj po njegovih lastnih besedah najbolj »Prva ljubezen« Turgenjeva in »Njetočka Njezvanova« Dostojevskega. Ko se je preselil v mesto Voronjež, kjer je Zamjatin končal gimnazijo z medaljo, se je začelo zanj samostojno življenje in — kmalu je moral svojo medaljo zastaviti v petrograjski zastavljavnici. Zamjatin je bil slab predvsem v matematiki, a je stopil vseeno na fakulteto za ladjedelstvo. Odlično jo je končal in se udeležil plavanj Odesa, Konstantinopol, Smirna, Bajrut, Jafa, Jeruzalem, Port-Said.

V mladosti se je Z. udeleževal tudi revolucionarnega pokreta; v l. 1905 in 1906 je bil dva-

krat obsojen na samotni zapor. O tem času se je sam izrazil: »Takrat sem bil boljševik (sedaj nisem boljševik)«, tako je pisal še l. 1924. L. 1916. je odšel v Anglijo »gradit ruske lomilce ledu«, česar rezultat je bil ledolomilec »Aleksander Nevskij« (sedaj »Ljenjin«), eden največjih ruskih lomilcev ledu. Vendar se talentirani inženir ni bavil samo s tehniko. Kot odmev življenja v Angliji je spisal zanimivo, skozi in skozi s satiro prepojeno delo »Ostrovitjane« (Otočani — o Angliji). V septembru l. 1917 se je vrnil v Rusijo, kjer je v letih 1921 in 1922 napisal roman »My«, ki je izšel prvič l. 1924 in sicer ne v Rusiji, ampak v Ameriki v angleškem jeziku (pozneje je deloma izšel v emigrantskem časopisu in je bil v celoti preveden v Brnu na češki jezik). Roman je utopija o bodočem socijalističnem ustroju, o življenju, urejenem po zvoncu, v prozornih hišah pod pazljivim očesom oblasti. Pripravlja se vstaja. Neka ženska je začetnica zarote. Roman se končuje s pomembnim dogodkom — vstaja je vidno podavljena in oblasti so sklenile v svrhu onemogočitve kake nove vstaje odstraniti s pomočjo prisilne operacije iz možganov državljanov center, v katerem se osredotočuje fantazija. Roman je napisan v obliki intimnega dnevnika stavbnika »Integrala«, ki je iz ljubezni do žene nekaj časa stal na strani vstašev. V romanu se spletajo v precej kompliciran klobčič misli o individualnosti in o lepoti starega sveta.

Zamjatin za svoj roman ni našel priznanja; kot resničnega pisatelja in borca so ga preganjali celo življenje. Preprosto in jasno je zapisal o sebi: »Trikrat so me pošiljali v pregnanstvo: l. 1906, 1911 in 1922.« Pri vsej preprostosti te besede mnogo povedo.

To je kratek oris življenja enega izmed najodličnejših Serapionov, finega satirika, ostrumnega in originalnega pisatelja, kritika in inženira.

Jarki humor, nevsakdanji talent in sveža sila se nam javlja v delih mladega humorista Mihajila Mihajiloviča Zoščenko. Že domovina — jug Rusije — ga veže z velikim ruskim humoristom Gogoljem. Rojen je bil Zoščenko l. 1895 v Poltavi. Verjetno je od očeta umetnika in dvorjana poddedoval ljubezen do umetnosti. Kot osemnajstleten mladenič je prostovoljno odšel na fronto, kjer je bil zastrupljen z nemiškimi plini in je dobil srčno napako. Leta 1918 se je brez ozira na netrdno zdravje podal zopet kot dobrovoljec na fronto, v rdečo armado. Šele l. 1921 se je začel baviti z literaturo. Prva povest Zoščenko je bila tiskana v Peterburgskem Aljmanahu l. 1921. Po povedanem je gotovo, da Zoščenko ni mogoče očitati »simpatij k staremu režimu«, čeprav se je l. 1919 vrnil »v prvotni stan«, to se pravi, zapustil je rdečo armado. Zdrav obnoviteljni tok so v literaturi ustanovili »serapioni« in v mnogem oziru mora biti literatura hvalečna biču satire Zoščenko in prav toliko talentiranega V. Šiškova. Zoščenko nam pripoveduje v obliki zabavnih povesti, kako je lepega dne »izšel ukaz, da se ima likvidirati nepismenost na deželi« in kaj je to brezumno podjetje rodilo. Iz pomembnih »Razskazy Nazara Iljiča Sinjebrjuhova« (Zbor-

nik povesti Zoščenka l. 1922.) izvemo o novem tipu pretkanega človeka, večnega popotnika, ki sta ga ustvarili vojna in revolucija. On nam poroča tudi o položaju pisateljev v Rusiji po revoluciji. Evo Vam na primer izpisek iz povesti Zoščenka Strašna noč (»Strašnaja noč«), Leningrad, 1926: »Pišeš, pišeš, toda čemu pišeš, se ne ve. Vem, tu se bo čitatelj nasmehnil in poreče; A denar... O spoštovani moj čitatelj!

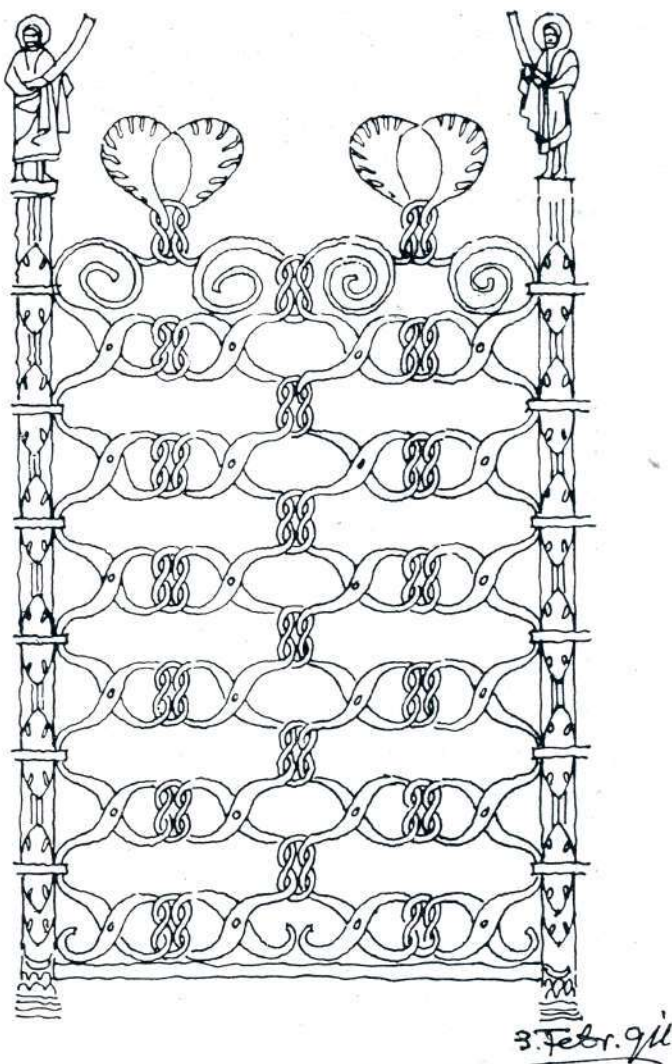
Kaj pa je to denar? No, prejmeš denar, no, pa si kupiš drv, no, omisliš si kake čevlje za ženo. To je vse, ni pa v denarju ne duševnega zadovoljstva, ne svetovnih idej...

Čitatelj je odšel nekam obupan in se je vrgel na francoske in ameriške romane, ruske, domače literature pa niti v roko ne vzame. Kajti, glejte, on hoče najti v knjigi tak in tak nebrzdan polet fantazije, tak in tak, vrag si ga vedi kakšen že, temat. Toda, kje naj vse to vzamem? Kje naj vzamem nebrzdan polet fantazije, če pa ruska resničnost ni po tem? Toda pred revolucijo, — pa se ti že ustavi. Nebrzdanost pač je. Je tudi veličastna fantazija. Toda poskusi jo zapisati. Poreko ti: Ni res, nepravilno je, bodo rekli. Toda, bodo dejali, znanstveno se nisi približal vprašanju. Ideologija, poreko, je pod psom. Toda, odkod naj vzame to približanje? Kje naj vzame to znanstveno približanje in ideologijo, če se je pisatelj rodil v malomeščanski rodbini in če še vedno ne more udušiti v sebi meščanskih koristolovskih interesov in ljubezni, no recimo, k barvam, zavesam in mehkim sedežem?

O, spoštovani čitatelj! Strah, kako hudo je biti ruski pisatelj... Vem, da boš rekel: »Rokopis si spisal, že s samo ortografijo si se namučil... Toda kaj hočeš? Življenje je tako smešno. Nekam dolgčas je živeti na zemlji.« Te besede izredno spominjajo na Gogolja (»Povest o tem, kako se je sprl Ivan Ivanovič z Ivanom Nikiforovičem«), ki je dejal: »Dolgčas je na tem svetu, gospoda!« Tako je pogledalo na nas s strani, napisanih po Zoščenku, preprosto, neveselo življenje, ki je v svoji neveselosti in vsakdanjosti globoko tragično. Tudi najboljša Zoščenkova reč »Razskazy Nazara Iljiča...« je kljub svojemu zares sijajnemu humorju globoko tragična. Za smehom, ki ga vidi svet, stopajo v oči »za svet nevidne solze«.

Toda kje je patos revolucije? Kje je njen drugi lik, lik grozni in mamljivi? Ta se je izrazil v delih drugih pisateljev. Deloma v spisih V. Ivanova in K. Fjedjina (oba »Serapiona«).

Konstantin Aleksandrovič Fjedjin se je rodil l. 1892. v Saratovu na Volgi. Oče je bil preprostega pokolenja — kmet; stari oče njegov je bil podložnik gospodov Boborikinih; mati pa je bila dvorjanka. Za njegov najboljši roman smatram »Goroda i Gody« (Mesta in leta), ki je preveden že na več tujih jezikov. Roman je zanimiv tudi po arhitektonski strani, ker je zgrajen inverzno. Začenja se pri mislih Kurta, druga junaka romana, ki je iz strankarskih ozirov pripomogel h kazni junaka. Nato se nam odkriva življenje v Nemčiji pred početkom velike vojne. Pred nami se vrste slike veslega študentskega

J. PLEČNIK: RISBA ZA MREŽO

življenja v nekem južnonemškem mestu; prične se vojna in našega junaka internirajo v Nemčiji. Zaplete se ljubezenski roman z žensko iz višjih krogov. Poskušen beg. Ruska revolucija, ki se je udeleži vrnivši se junak romana. Nov roman in slednjič bolno razočaranje. Krasno sta opisani nemška in ruska narava. Mraz; grozne posledice vojne v zaledju. Začetek nemirov. Revolucionarni Peterburg, mračen, gladen in nemiren. Pretresljivo sijajna scena v bolnici in mnogo drugega! Junak je sprva pacifist, nato revolucionar in končno razočaran razbolen človek. Patos revolucije se jarko javlja v opisih delovanja ruskih, nemških in madjarskih revolucionarjev v Rusiji. Toda osnovna nota je otožna. Nekaj osebno doživetega, duševno globoko prežitega veje s strani tega fino in semintja nežno umetniško napisanega romana. Marsikaj v tem romanu nam postane razumljivo, če pomislimo, da je bil Fjedjin sam podobno junaku romana »Goroda i Gody« zadržan l. 1914 kot civilni ujetnik na Bavarskem do leta 1918; da je tudi Fjedjin sam sodeloval v raznih organizacijah v letih 1918 do 1921; da je služil

v rdeči armadi itd. Njegov značaj se jasno javlja tudi v dveh slučajih iz rane mladosti. Pisatelj je dvakrat zbežal z doma in potoval ob Volgi od Nižnega Novgoroda do Astrahani in po zapadno-sibirski stepi do Uraljska. Ko je bil med vojno na Bavarskem, je bil tudi muzikant, pevec, učitelj ruščine in igravec. Posebno dobro se spominja, kako je moral enkrat, ko je bil bolan za špansko gripo, peti bas na odru podeželskega gledališča. Če vemo dalje, da je pisatelj sam gladoval v Moskvi in Peterburgu, bomo razumeli marsikaj v romanu. Razumeli bomo potem tudi posebno potezo tega romana, ki se javlja v njegovem naslovu: Spreminjajoči se lik mesta; posebna, nemirna in bolna duša gladnih neveselih mest, polnih sovraštva, jeze in nepokoja. »Goroda i Gody« spominjajo s te strani nekoliko na znameniti spis Charlesa Dickensa »Povest o dveh mestih«, vzeto iz časov francoske revolucije leta 1789.

Od l. 1921 dalje se je Fjedjin posvetil že samo literaturi; cela vrsta njegovih povesti, črtic in romanov je bila tiskana v sovjetskih časnikih. Osnovni ton del K. Fjedjina bi mogoče lahko označili kot humanistični. In mogoče bi bili upravičeni postaviti k nekaterim njegovim spisom kot epigraf prekrasne besede drugega sovjetskega pisatelja, Jakovljeva: »Človek se razscvete le enkrat tekom večnosti — treba je imeti usmiljenje ž njim.«

Drugačen obraz nam kaže Vsevolod Ivanov; celo že po portretu. Nosi naočnike, usta ima stisnjena in velika, obraz je ruski, z močnimi podočensnimi kostmi, mogoče da se v tem javlja nekoliko primes vzhodnih, kirgizko tatarskih elementov. Doma je iz Sibirije, iz Semipalatinske oblasti, na robu kirgizskih step ob veliki reki Irtišu. Njegova mati Irina Semjonovna Savickaja je iz izgnansko katoržnih poljskih prednikov, ki so se pomešali s Kirgizi. Njegov oče je bil nezakonski sin turkestarskega generalnega gubernatorja; bil je delavec v zlatem rudniku, pozneje pa vaški učitelj. Znal je sedem vzhodnih jezikov. Umrl je tragične smrti — slučajno ga je ubil pisateljev brat Palladij... Tako je postal naš pisatelj sirota v rani mladosti. Rojen je bil Vsevolod Vjačeslavovič Ivanov okrog l. 1895 ali 1896. Od detske dobe naprej je bil nemiren: iz šole je zbežal s cirkusom, kjer je »bil fakir in derviš«. Zgodaj se mu je razvila strast k čitanju. Čital je vse, kar mu je prišlo pod roke: od A. Dumasa in H. Spencerja do L. Tolstega. Prva njegova črtica je bila tiskana l. 1916 v Petropavlovsku v časniku »Prišimje«. Vse njegovo delo očituje še nezadostno kulturo sloga in kompozicije. Povest »Cvjetnyje vjetra« iz l. 1922 je n. pr. popolnoma brez fabule. Pred nami se vrste mušiki, partizani, boljševiki, Kirgizi in kolčakovci. Nekateri osebe so živo, čeprav grobo orisane kot n. pr. Takov Jefimyč. Evo Vam njegove karakteristike: »Njegovo telo je široko, težko in ima dolgo, močno, malo posivelo brado... ogromne roke... molil je že k vsem bogovom in vse vere preskusil in je že star, a še vedno neizmerno užitek željen...« Nič boljši ni po zgradbi tudi

njegov roman »Golubyje pjeski«, napisan pozneje. To Vam je neke vrste vzhodna perzijska preproga: pestra in bleščeča, s posrečenimi prelivi tonov in barv, ne pa premišljena slika. Življenje v Sibiriji s svojo široko udobnostjo je dobro pogojeno. Mnoge življenjske slike in osebe so žive in resnične, toda v mešanici vojne, revolucije in čustveno poltenih scen popolnoma izgubiš izpred oči glavnega junaka romana, komisarja Zapusa in junakinjo Olimpijado. Povsod se vidi, da je pisatelj samouk, da mu manjka večje vaje in kulture mojstrstva. Ko govori o tem, da mu je Gorjkij po prvih pohvalah svetoval, naj se uči, nerad priznava opravičenost takega odziva. Res je, V. Ivanov je mnogo čital in v prvi dobi revolucije se ni bilo mogoče učiti. V. Ivanov je enkrat branil Omsk pred napredujočimi Čehi, drugič zopet se je skrival po stepah in kot zver čakal smrti. Ni brez vzroka, da se toliko povesti in romanov peča z revolucijo in vojno. V njih je namreč patos revolucije, njenega kozmičnega stremljenja in želje po bitki s starim svetom. V. Ivanov je v osnovi realist. Občudovanja vredna je radi blestečih realnih slik gladu in brezumnega iskanja celih vasi obljubljenih pravljicnih dežele, kjer je zemeljski raj, njegova povest »Polaja Arapija«. Ko čitaš take stvari kakor je »Bronepojezd N 14« ali »Partizany«, začenaš razumeti, da se niso zastonj utrnile Ivanovu čudovite besede o ljudeh sploh: »Ne verujem na dobre ljudi; zdi se mi, da se oni hlinijo iz zaničevanja do človeka, le Gorjkij (Maksim Gorjkij) je zmešal mnoge moje misli«. Toda deloma vpliv istega M. Gorjkega, deloma prirojeno nagnjenje speljejo V. Ivanova semintja na lirične ekskurze. Naenkrat se zdi, da se je utrgal glas pisatelja samega, ki kriči osnovno misel povesti (»Cvjetnyje vjetra«): »Eh, zemlje, ve moje zemlje roditeljive! Eh, radost — ljubav ti moja, ti gorska ptica nad vévericami!« Ali pa zazveni kot bilinska pesem iz slike polne epičnega lirizma (»Golubyje pjeski«): »Navzgor ob reki stoje vrbe, po travnikih srebrnoglave race. Jerebika je kot zemeljska rana. Zagrizel se je Irtiš v peske, zamrl... Rumenih zemelj — sinja žila! Kakšna ljubezen te je nabrekla, kakšna tuga te je omračila?...«

Za nenavadno talentiranega pisatelja, ki stoji v svojih zadnjih rečeh pod neposrednim vplivom Dostojevskega, smatram dalje Leonida Maksimoviča Leonova. Rojen je bil l. 1899. Najprej je bil pesnik, od leta 1922 dalje pa je prozaik. Spisal je mnogo povesti in romanov. Za najbolj izvirne smatram »Pjetušihinskij prolom« in »Barsuki« (Jazbeci).¹ Ta zadnji roman opisuje svojevrstno nesprejetje revolucije na vasi, umik mušikov v gozdove. Barve Leonova so nenavadno sočne, v dialogu in masnih prizorih pa je večji umetnik kot V. Ivanov. Povsod opaziš fin dar opazovanja človeka, ki je svojo mladost preživel v gluhih zakotnih krajih, čeprav je bil rojen v Moskvi. Po poreklu je kmet (kljub temu pa je končal gimnazijo v Moskvi l. 1918 in je

¹ Prim. Disv. 1927, str. 187.

očividno mnogo čital). Ljubezen k severu, k svojevrstnemu načinu življenja, zraven pa k psihološki analizi ne samo s pomočjo izbire besed in dialogov, ampak tudi dejstev, je značilna za L. Leonova. Ž njim mi tudi končujemo pregled sodobne ruske literature.

Končno naj nam bo dovoljeno samo na osnovi sheme A. L. Bema omeniti še nekatere pisatelje. Prej pa naj še poudarimo doslej neocenjeni vpliv N. Gogolja, F. Dostojevskega in deloma tudi M. Gorjkega na novo rusko literaturo. 1. *Realistom*, opisovalcem bitja sedanjosti, spada Pantelejmon Romanov. — 2. *Neosimbolistom* pa B. Piljnjak. Oba sta v Rusiji precej znana, vendar smatramo mi P. Romanova za bolj zanimivega in večjega od Piljnjaka. — K 3. skupini prištevam I. Erenburga in zelo spretnega in talentiranega A. Tolstega — »smjenovjehovca«.

Umestno se nam zdi povedati tudi par besed o kritiki v SSSR in o virih za novejšo rusko literaturo: V Rusiji se borita sedaj dve šoli. Ena je marksistična in jo je ustanovil Plehanov-Beljtov. Druga je formalna. Na čelu prve stoje Vorovskoj, V. Polonskij, B. Trockij, S. Gorbačev in Ležnjev. Na čelu formalne šole, ki se ne zanima v prvi vrsti za razredno ideologijo pisatelja, ampak za spremembo forme del in za zgodovino vplivanja forem na formo, stoje V. B. Šklovskij, B. Eichenbaum in mogoče še Brik. (Mnogih važnih formalistov, kakor prejšnjega profesorja V. Vinogradova ali prof. Žirmunskega nismo navedli, ker se v marsičem ne skladajo s čistim formalizmom.)

Izmed virov za novejšo rusko literaturo lahko priporočimo samo z mnogimi klavzulami zgodovino nove ruske literature G. Gorbačeva in Zgodovino novejše ruske literature Ljvova-Rogačevskega. V pesniški stroki je prav dobro sestavljena Antologija nove ruske poezije (l. 1925 Ježov in Šamurin). Izmed časopisov opozarjam samo na najglavnejše: »Pečatj i revolucija« (nekako od l. 1925), »Krasnaja Novj« (nekako od l. 1922) in »Novyj Mir«. Izmed almanahov pa: »Krasnaja Novj«, 1925, »Literaturnaja Myslj« (l. 1925, vsega tri knjige), »Zemlja i Fabrika« in »Russkij Sovremennik« (vsega so izšle okrog l. 1924 štiri knjige). Izmed izvenruskih pa »Sovremennaja Zapiski«.

KIČ IN ŠUND

DR. FRAN ČIBEJ

Zdi se mi, da smo v rabi teh dveh besed netočni in nedosledni; navadno jih istovestimo, kar ni dopustno. Kajti vsaka pomeni drugačno izvenestetsko ozir. neestetsko kategorijo. Če se pa kič bistveno razlikuje od šunda, mora biti tudi naša ocenitev obeh različna.

Trdim, da je za popolno določitev pojma *kič* treba treh znakov. Kič je pojav, ki je 1. neestetski, to je estetsko oporečen, 2. nastopa s pretenzijo prave umetnine, 3. računa z izvenestetskimi motivi pri doživljajočem. Vsi ti trije

znaki so bistveni in neobhodni, sicer nimamo pravice govoriti o kiču.

Zgolj estetsko-umetniški kriterij ne zadošča. Umetniško zgrešeno in estetično manjvredno postane delo lahko po nesreči, ker umetniku proces ustvarjanja ni uspel, ker je za veliko inspiracijo zmanjkalo oblikujoče sile, ker je vitalna energija v umetnikovi psihi splahnela in njegova roka ni mogla ustvariti več kot torsa. Tedaj smatramo umetnino za nepopolno, v skrajnih slučajih za izrazito estetsko nevrredno. Po izrazni moči se nam zdi šibka, brez duše in toplote; po funkciji resničnosti je lahko subjektivna, netočna, v skrajnem slučaju lažniva; po formalnih vidikih nezadostno strukturirana, medla in ohlapna, »snov ni poduhovljena«; po problemih se nam vidi površna ali banalna ali enostranska; po simbolistiki pa nezadostna, prazna, trpka, skeptična. Navedeni estetski kriteriji ne dovoljujejo sami zase oznake »kič«. Kič je več, je slabši.

Kič ni samo estetsko nezadovoljiv, kič ta svoj nedostatek prikriva, na zunaj nastopa z ambicijo prave umetnine. Veljati hoče za neoporečen stvar, zase zahteva ocenjevanje, ki je adekvatno pravi umetnosti, ne pa lažnivi potvorbi. Možno bi bilo, da kič služi drugačnim namenom kot estetskim, in nihče bi mu tega ne mogel zameriti. A kič izjavlja, da je pristna vrednota, doživljajočemu subjektu zagotavlja svojo polnovrednost, očitno vara ter potrди doživljanje, ki je napačno.

Kako to, da kič ne zgreši svojega namena in da ne spregledamo njegove slabosti? Vedeti treba, da črpa kič svojo sugestivnost in moč iz preračunanosti. Svoj nedostatek izigrava proti naši slabosti. Na zunaj prikrito, pod masko skriva svojo nepristnost, rafinirano zna v nas vzbuditi latentne, podzavestne in subjektivne interese, nezavedno pretvori naša estetska zanimanja v egocentrično reagiranje. Na te energije našega jaza meri in cika, v to smer škili na vse pretege. Dotipati se hoče do živega, a ne po direktni poti, kajti če bi prišel odkrito in nepotvorjeno, bi nujno bil zavrnjen. Zato si preskrbi legitimacijo drugod, ki mu je le sredstvo za dosego nečednih pretenzij in stvoritev lažnivega ozračja.

Kje torej treba iskati kič? Brez dvoma je ustvaril kič slovenski pisatelj, ki se je v predgovoru k svojim črticam kulturnobojno skliceval na Balzaca in velike francoske realiste, da bi izkazal upravičenost svojih diletantskih, nepristno sentimentalnih in »naturalističnih« spisov. V isto vrsto gre spis, ki v navidez objektivni sliki prikazuje predvojno politično in javno mnenje našega naroda, a iz vsega govori potlačena čuvstvenost, ki bo v onemglo zagrenjeni publikii žela priznanje. Prav tak je bil film, ki se je za obletnico Tolstega hotel uveljaviti pod naslovom Ane Karenine, v resnici pa je to bila sicer dobra, a izključno okrog ene igravke osredotočena filmska drama, ki ni imela s Tolstim nikakšnih zvez, pač pa je rafinirano znala zbuditi naše literarne interese. Enako treba oceniti akte, ki pod krinko čiste umetnosti in absolutne lepote telesa usmerjajo našo pozornost v svet seksualnega doživljanja, ali literarna dela, kojih snov in